

SAVUNULAN MEKAN/KAZANILAN MEKAN

Son yıllarda giderek artan AVM'lere karşı kamusal bir parkı sahiplenmek, kullanabilmek istiyorduk bir başka yapay ortamın daha oluşmasına izin vermeden, engel olmaya çalışıyorduk kamusal yeşil alanın gaspına; aslında bir yandan da nefes almak isteyen, belli sınırlar ile çevresi kuşatılan, sorgulama yetisi unutturulan toplumun dili oluyorduk...Tam da böyle bir süreçte, mekanın toplumsal dönüşüm yaratabildiği bir kentsel değer bel kemiğindeki bir mücadele olduk, büyüdükçe korku saldık ama sadece kent hakkını arayanlardık... Bu ifadeler Gezi Parkı'nda kentsel mekanını savunan, o değeri kaybetme korkusuyla ilk kez bu derece sahiplenilen bir gençliğe ait, bu gençliği görmezden gelen, büyük müdahalelerle eritmeye çalışan bir hegemonyanın karşısında duran isyan hareketine ait...

Özellikle son yıllarda sosyal ve toplumsal boyutları düşünülmeden neoliberal bir anlayışla üretilen kentsel dönüşüm planlamaları, bu planlamaların gerçekleşmesiyle ortaya çıkan "neoliberal yaşam tarzları"¹ ve merkezîyetçi bir devlet işleyişinin kentsel mekan üzerinden toplumdaki bağımsız kararlar alması yoğun bir şekilde gündeme gelmektedir. Gezi Parkı ise, bu kentsel mekan planlamalarına dahil edilmeyen bireyin kent hakkını elde etme çabasına ve buna yönelik korumaya aldığı alanda kendi kentini yaratmasına sahne olmuştur.

Gezi Parkı sürecindeki toplumsal oluşumun mekansal boyutu, kentsel mekanın kullanımı üzerine oldukça güçlü ve öğretici örnekler ortaya çıkararak mekanın eylem ve özne ile ilişkisini kuvvetlendirdi. Kentsel mekanın yeni bir düzen anlayışı ile yeniden üretilmesi, kendisi için belirlenen programın ötesinde kullanımlar yaratması ve aynı zamanda politik bir güç simgesi haline gelmesi, toplumun kamusal mekanın varlığını fark etmesini sağladı. Mekanı toplum tarafından bu denli önemli hale getiren etkenlerin neler olduğu sorgulandığında ve güç savaşına, siyasal bir çatışma alanına

¹ "Her bireyin diğer bireylerle ilişkilerinde şirket gibi davrandığı yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzının oluşması sandığımızdan daha uzun bir zamana yayılıyor. Ve altını çizmek gerekir: Bu yaşam tarzı toplumun kendiliğinden ürettiği bir şey değildir. Kurumların dönüşmeye başlamasıyla yaşam tarzları da bu yönde dönüşmüştür. Burada söz konusu olan özelleştirme değil, devlet kurumlarının birer şirket gibi davranmaya başlamasıdır." (Laval, 2012)

ev sahipliği yapan kentsel mekanın hikayesi analiz edildiğinde ise, mekanın üretim, deneyimlenme ve dönüşüm süreçleri öne çıkıyor. Mekan nasıl üretiliyor, neler yaşıyor, nasıl dönüşüyor, dönüştürülüyor ve en önemlisi mekan esas anlamını nasıl kazanıyor soruları ortaya çıkıyor. İşleve dayalı mekan tanımları ya da içeriklerle üretilen kamusal/özel mekan anlamını yitiriyor ve mekan kendisini kullanan öznesiyle başka bir boyutta yeniden doğuyor.

Mekanın fizikselliğinden öte, belirli bir kullanıcının ya da hiç beklenmedik birey ve grupların mekan içindeki eylem ve devinimden etkilenen, yenilenebilen, dönüşebilen işlevin antiteği olarak ortaya çıkan olaylarla evrilen özellikleri, mekanı üreten tasarımcıyı bu oluşumların odağı yapmaktadır. Tschumi, mekanı eylem, devinim ve olay olmak üzere üç temel etmen üzerinden tanımladığı mimari anlayışta, olayı programın mekansal koşullarıyla birlikte bir dizi başka koşulla birleşerek aniden oluşan, yapıyı kuşatan etkinliklerin çarpıştığı özel bir an olarak nitelendirmektedir (Kolatan, 2000). Mekanın fonksiyonundan bağımsız bu özel an, mekanın sınırlarını yok edebildiği gibi, ona yeni anlamlar katarak yeni sınırlar ya da özgürlükler getirebilmektedir.

Özellikle kentsel mekanın statik olmayan yapısı göz önüne alındığında, belli hegemonyalarla üretilmeye çalışılan hayal mekan ile kamusal değeri olan, kamu yararı ve toplumsal adalet arayışı içinde gelişen gerçek mekan arasındaki çatışmalar ön plana çıkmaktadır. Lefebvre'nin odaklandığı gündelik yaşam pratiklerini yabancılaştıran, belli kalıplarla metalaştıran hegemonik yaklaşımlar, rant anlamında kullanılmamış ve dolayısıyla yatırımın önemli bir parçası haline gelmiş kentsel mekanları, kentin pazarlama ve markalaşma aracı olarak görmektedir. Tasarımcıyı bu kapsamda, paradoksta bırakan sadece önceden tanımlayamadığı olay örgüsünün dışında, aklın üretimi olan işlev, kurgu ve kavramsal fikirlerin göz ardı edilmesi ya da başka faktörlerle anlamını yitirmesi olmaktadır. Bu başka faktörler toplumun yaşam tarzını yönlendiren, planlayan ve bu yolla gücünü kanıtlayan siyasi çıkarlardır.

Yaşanacak olana ilişkin belirsizlik bu baskı altındaki kurguyla birlikte büyük uzlaşmazlıklar ve kent için, derin ve uzun süreli zafiyetler meydana getirebilmektedir.

Oysa ki, kentsel mekan, mekansal deneyimi somutlaştırmaya çalışan tasarımcının birçok felsefi ve tarihsel veriyi kullanmasıyla elde edilmektedir. Daha da önemlisi toplumun siyasi ve sosyal dönüşümünün ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Harvey, toplumun ne tür bir kent istediği sorusunun temelinde toplumun doğa ile ilişki, özgür yaşam biçimleri, teknolojiler ve güzel duyu değerleri arzuladığı ile yakından ilgili olduğunu belirtirken, tüm bu arayışlarının kentsel mekanı şekillendirmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (2013). Çünkü, kentsel mekanın yaratımında insan eyleminin şekillendirici etkisi yok edildiğinde, çizilen sınırlar zorlanmaya, kırılmasa da eğilip bükülmeye, dayatılan dışında başka kullanım biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte, dayatılana direnme halindeki “insan” ve “insan grupları” mekanın düzenini değiştirmekte ve mekan üzerinden önü alınamaz bir deneyim ile başka tanımlar yaratmaktadır. Gezi Parkı, bu türden bir tanımlamayı geçici ve iyi yönde, revir, kütüphane, yeme-içme birimleri, çadır alanları, tartışma podyumları ve sahne ve toplanma bölgeleri ile kent içinde yeni bir kent yaratarak en çarpıcı biçimde ortaya koymuştur. Hatta Gezi Parkı'nın da ötesinde apartman girişlerinin direnişçilerin tedavi oldukları ya da saklandıkları mekanlar haline gelmesi, camilerin ve otellerin revir, Gezi Parkı olayları sonrasında parkların forum olarak kullanılması mekanın kullanıcının etkisinde yeni işlevler kazandığı bir ortam yaratmıştır. Bu bağlamda, insanın mekanla etkileşimi, mekanı algısı ve yorumlaması o kadar güçlüdür ki, birey mekanın dönüşümünde gerçek kimliğinden bağımsız toplumsal bir mücadelenin parçası haline gelir. Tam da böyle bir direniş hikayesinde, mekan pasif bir kullanım alanı yaratmaktan çok birey ve grupların kendini belli bir amaçla yeniden ürettiği aktif bir zemin yaratmaktadır.

- 1 Revir/yeme/içme
- 2 Yeme/içme
- 3 Mutfak
- 4 Revir
- 5 Yeme/içme
- 6 Koordinasyon/yeme/içme
- 7 Eczane/yeme/içme/giysi
- 8 Yeme/içme
- 9 Doktor/eczane
- 10 Yeme/içme
- 11 Yeme/içme/giysi
- 12 Koordinasyon/basınla ilişki
- 13 Yeme/içme/sağlık
- 14 Kütüphane

Gezi Parkı Krokisi (Ertaş, 2013).

Kentsel mekanın bireye toplanma, sosyalleşme, diğer bireylerle iletişime geçebilme, kenti nefes alabileceği bir boşluktan izleyebilme fırsatlarını vermesi, küreselleşme ile internet üzerinden gelişen sosyalleşmeye rağmen yok olmamıştır. Bireyin sosyal çevre anlayışının sanal bir medyaya taşınması, gerçek bir kentsel mekandaki paylaşımları desteklemesi mümkün gözükmez iken, Gezi Parkı bu bağlamda sanal medyanın fiilen mücadeleyi yaratan ve ivmelendiren niteliği ile ayrılmış ve hatta gerçek toplumsal ilişkilerin önemini vurgulamıştır. Birey, gerçek hayatta ulaşamadığı demokratik düzeni ve düşünce özgürlüğünü sosyal medyada en üst düzeyde gerçekleştirebilmiştir. Üstelik sosyal medyanın insanları yalnızlaştıran etkisi Gezi Parkı sürecinde bireyin kendisiyle aynı düşünceyi paylaşan insanlarla platformlar, etkinlikler ve gruplar kurması ile tam tersi bir durum kazanmış olup bireyi sosyalleştirmiş ve bir birliktelik ortamına yönlendirmiştir. Bu kolektif ortam Lefebvre'nin " ideolojik bir kitle kültürü tarafından cesaretlendirilmiş bir kaçış alanı" (1998) olarak gördüğü gündelik hayatın medyatik etkilerle baştan çıkarılmış ve koşullandırılmış yapısına bir karşı koyma içermektedir.

Kentin belli göstergeler üzerinden algılandığı gündelik yaşamda, kentsel mekan siyasi gücün kendini ifade amaçlı kullandığı maddi bir zemin olmuştur. Bir kentin büyümesine, gelişmesine karşı gelmek olarak algılanan park işlevini savunma ve toplumun park mekanını kendi kaygılarıyla üretme çabası, neoliberal anlayışın tam karşıtı bir konumda yer alıp tamamen zıt bir mekan üretim biçimi yaratmıştır. Çünkü neoliberal anlayış ne pahasına olursa olsun büyümeyi sağlamak için Lefebvre'nin söylemindeki gibi "mekanı işgal etme ve yeni bir mekan üretme" (Gottdiener, 2001) araçlarını kullanırken, toplumsal mekan üretiminde ise, tasarlanmış mekanın potansiyelini kullanma, mekanın varlığını sürdürme ve bir parçası olma çabası mevcuttur.

Bütün bu mekanın tasarlanma, var olma, dönüştürülme, dönüştürülmeye karşı direnme ve tekrar üretilme, anlamlandırma ya da anlamını kaybetme süreçleri canlı bir mekanizmanın tepkileri ve kendini yenilemesi gibidir. Odak noktası onu planlayan, organize eden, belli amaç ve öğretilerle tanımlayan tasarımcı iken, zaman içinde mekanı kullanan birey ve topluma doğru evrilmeye başlar, evrilirken bazen kaybeder, kötüye kullanılır, araç olur ve parçalanır, bazen ise yeniden birleştirilir ve yeni kullanımlar kazanır. Tasarımcının tahayyül ettiği ve hayata geçirebildiği mekan, sadece kendini değiştirmekle kalmaz, daha iyi bir yaşam için direnen toplumu da değiştirir, bireyin yaşam tarzını da değiştirir. İşte bu noktada kentsel mekan, merkeziyetçi politikanın belirlediği, sınırlandırdığı ve belli kalıplara hapsedtiği bir yaşam tarzı sunuyor ise, kent ile toplum arasındaki bir zincir daha kırılmış demektir. Ve bu yok edilen bağların, kırılan zincirlerin toplum üzerindeki hasarları oldukça derin ve geri dönüşümü hem mekansal hem de toplumsal olarak zordur.

KAYNAKLAR

- Başaran, Ezgi, 2012, "Felsefeci Pierre Dardot ve Sosyoloji Profesörü Christian Laval ile Neoliberalizm Sohbeti", Kasım, Alındığı tarih: http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ezgi_basaran/neoliberal_hukumet_vatan_dasina_santaj_yapar-1107505
- Ertaş, Hülya, 2013, XXI Dergisi, "Gezi Parkı Krokisi", 121. Sayı, sf:26

- Gottdiener, Mark, 2001 “**Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru**”, Praksis, Sayı:2, sf: 248-269.
- Harvey, David, 2013, “**David Harvey ile Röportaj: Kentsel Mekan Mücadeleleri Neden Önemlidir?**”, Alındığı site: <http://www.sendika.org/2013/11/david-harvey-ile-roportaj-kentsel-mekan-mucadeleleri-neden-onemlidir/>, Kasım
- Kolatan, Şulan, 2000, “**Tschumi ile Konuşma**”, Alındığı site: http://www.boyutpedia.com/default~ID~913~aID~7840~link~tschumi_ile_konusma.html
- Lefebvre, Henri, 1998, Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çev: Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul